

JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Kulturens villkor

I häfte 1/1983 av Svensk Tidskrift inledde Leif Carlsson en debatt om kulturens villkor. Här följer ett inlägg av utbildningsministern under de sex borgerliga regeringsåren, Jan-Erik Wikström. Denne understryker behovet av frihet, mångfald och kvalitet i kulturutbudet. Det måste finnas plats för både det professionella och det amatörmässiga. Man värnar inte ett rikt kulturliv bäst genom att uppställa förbud mot sådant som inte håller måttet. Det enda varaktiga skyddet mot gottköpplitteratur och undermålig konst och underhållning är att låta människorna lära känna den verkliga konsten och ställa krav på den och på sig själv.

Konstnärligt och kulturellt arbete är en lika viktig förutsättning för ett öppet, demokratiskt samhälle som politisk yttrandefrihet. Ett fritt och vitalt kulturliv är nödvändigt för att ge stimulans och motverka de krafter som vill förleda människan till passivitet och rädsla. Delaktighet i kulturlivet stärker fantasi, känsla, tolerans, förståelse och glädje.

Den konstnärliga verksamheten hjälper oss att ställa frågor, ger bättre insikter och starkare motståndskraft. Vi behöver ett kulturliv som gläder och oroar, gör analyser och gestaltar problem, arbetar med oväntade lösningar, bär fram visioner och fördjupar perspektiven. Ett samhälle utan ett rikt kulturliv blir andefattigt, trist och i längden förstelnat, försvagat och förstummat.

Frihet, mångfald och kvalitet

Frihet, mångfald och kvalitet är viktiga element i en liberal kulturpolitik. Frihet innebär att varje enskild människa ska ha rätt att själv välja den form av kulturupplevelser eller kulturskapande hon vill ta del av och ägna sig åt.

Det innebär också att var och en måste få rimliga förutsättningar att träffa ett fritt val, inte hindras av geografiska eller ekonomiska svårigheter eller förutfattade meningar och ingrodna vanföreställningar. För att man i praktiken skall ha verklig valfrihet krävs samhälleliga insatser på en rad punkter: garantier för rimliga priser och avgifter på kulturområdet, åtgärder för geografisk spridning av kulturlivet, stöd till kulturellt skapande etc. Barn och ungdom måste bli förtrogna med olika uttrycksformer, deras nyfikenhet stimuleras och deras intresse

väckas också för det som inte ligger mitt på allfarvägen. Jag delar Leif Carlssons synpunkter på vikten av att stat och kommun satsar på kulturen – även i kristid.

Mångfald är en konsekvens av frihet. Där frihet råder uppstår med nödvändighet många olika arter och former, som kompletterar, ifrågasätter och berikar varandra. Mångfald kännetecknar ett kulturliv som engagerar många människor. För en liberal kulturpolitik är det självklart att det måste finnas plats för både det professionella och det amatörmässiga, både det inåtvända och det samhällskritiska, både det vackra och det omskakande.

Vi bör alltså värna om ett rikt och mångfacetterat kulturliv men inte genom att uppställa förbud mot sådant som vi finner inte hålla måttet. Att förbjuda avarter kan visserligen i vissa fall vara nödvändigt. Men förbud ger inte något tillförlitligt skydd. Det enda varaktiga skyddet mot gottköpslitteratur, undermålig underhållning, skräpkonst, spekulativt våld och kommersialismens andra negativa verkningar är i stället att låta människorna lära känna den verkliga konsten och ställa krav på den och på sig själv.

Engagemanget för mångfalden i princip innebär inte att vi anser att samhället och dess organ skall avstå från att främja kvalitet. Allt är inte lika bra. Det som ges stöd och stimulans måste fylla vissa kvalitativa krav. Här spelar den pågående, fria, kritiska kulturdebatten en viktig roll som vägledare. Ett kvalitativt högtstående kulturliv kan inte fungera utan en professionell konstnärskår. Det är en utmaning mot samhället att många välkvalifi-

cerade kulturarbetare av försörjnings-skäl inte kan ägna sig åt sitt konstnärliga arbete.

Utvecklingen under de borgerliga regeringsåren

De principer och det synsätt som jag nu redovisat utgjorde grunden för regeringens handlande under de sex år som jag hade ansvaret för kulturfrågorna. Vi strävade under dessa år efter att inte bara ange mål och principer för den statliga kulturverksamheten utan också att ställa till förfogande ekonomiska resurser som kan bidra till att förverkliga dem. Ca 210 milj kr (löpande priser) satsades på kulturreformer under perioden 1976–1982. Till detta kommer reformer som genomfördes genom omprioriteringar inom kultursektorn. Siffran måste ses i relation till att stora delar av den statliga sektorn under senare år fått vidkännas kraftiga besparingar.

De insatser som stat, landsting och kommuner kunnat göra har naturligtvis inte alltid motsvarat de önskemål, krav och förväntningar som funnits på olika håll. Resurserna har inte heller alltid varit i paritet med de uttalade ambitionerna. Så tex var diskrepansen mellan mål och resurser påtaglig i de kulturpolitiska propositioner som den dåvarande socialdemokratiska regeringen lade fram 1974–1976.

Kritiken för otillräckliga resurser får dock inte undanskymma att stat, landsting och kommuner genom sina insatser under framför allt den senaste tioårsperioden byggt upp en kulturell infrastruktur som rymmer många möjligheter. Den ger goda möjligheter för medborgarna till

kulturell aktivitet och delaktighet och för kulturarbetarna till skapande insatser. De materiella förutsättningarna för kulturlivet har aldrig varit så goda som nu. Detta återspeglas på många håll i vitaliteten i kulturlivet.

Den nuvarande situationen

Förutsättningarna för fortsatta ökade statliga och kommunala kulturinsatser har dock försämrats genom de ekonomiska problemen som Sverige brottas med. Årets kulturbudget utgör en påminnelse om detta. För första gången på lång tid sänks nivån på de statliga kulturinsatserna även om man bortser från den otillräckliga inflationskompensation som myndigheter och organisationer får. Det är möjligt att det rör sig om en tillfällig minskning. Men den illustrerar ändå påtagligt de ändrade förutsättningarna för den kulturella reformverksamheten.

I det strama budgetläge som råder och som kommer att råda ett antal år framåt är det naturligt att ställa frågan om reformbehovet inte kan tillgodoses genom omprioriteringar inom kultursektorn. Det är dock ytterst tveksamt om detta är möjligt. Kultursektorn måste visserligen – liksom alla andra sektorer – prioritera utomordentligt hårt mellan olika utgiftsändamål under kommande år. Det är därför självklart att nuvarande utnyttjande av resurserna måste granskas hårt och förutsättningslöst. Men även om det görs, förefaller det svårt att enbart ge-

nom omprioriteringar skapa tillräckligt utrymme för nya reformer. Ett par exempel kan klargöra detta. För att genom omprioriteringar åstadkomma ett reformutrymme på 50 milj kr under tre år – vilket är en begränsad ambition – fordras en halvering av Riksteaterns verksamhet *eller* i stort sett nedläggning av Dramaten *eller* nedläggning av Rikskonserterns verksamhet samt indragning av fonogramstödet *eller* nedläggning av 2–3 större museer.

Nödvärdigt med långsiktig planering

Exemplen visar att det reformutrymme som kan åstadkommas genom omprioriteringar är avsevärt mycket mer begränsat än vad man i allmänhet föreställer sig i debatten. Slutsatsen blir därför att en fortsatt reformverksamhet inte kan byggas bara på omprioriteringar. Det behövs också ett årligt reformtillskott. Enligt min bedömning bör reformramen för perioden 1983–1985 uppgå till 75–100 milj kr.

För att tillgängligt reformutrymme och möjligheterna till omprioriteringar skall kunna utnyttjas så effektivt som möjligt fordras det en medveten och långsiktig planering. Regeringen bör därför i nästa budgetproposition redovisa riktlinjer för utvecklingen av de statliga kulturinsatserna under den följande treårsperioden. Därmed skulle man på kulturområdet få samma typ av långsiktig planering som i dag tillämpas på t ex forskningsområdet.